

PEDAGOGIKA FANI HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHA

**DJURABOYEVA ZIROAT
RAXIMBERDIYEVNA**

*Pedagogika fani haqida
umumiy tushuncha
Qo'qon davlat pedagogika
instituti o'qituvchisi*

<https://doi.org/10.47689/STARS.university-pp146-150>

Annotatsiya: Maqolada pedagogika fani predmeti haqida umumiy tushuncha, pedagogika fanining obyekti, uning maqsad va vazifalari, pedagogika fanlari tizimi haqida tushuncha berilgan. Pedagogika fanining jamiyat va inson hayotida tutgan o'rni, o'qituvchilik kasbini egallashdagi o'rni hamda o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ijodiy qobiliyatlarini va kasbiy qiziqishlarini o'stirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: fan, predmet, barkamol avlod, zamonaviy texnologiya, jamiyat va inson, mukammallik, irsiyat, muhit, jamoa, pedagogika.

Миллий истиқлол туфайли тараққиётнинг барча соҳаларида жадал ривожланиб бораётган мамлакатимизда ёш авлоднинг билим даражасини жаҳон андозалари талабларига жавоб берадиган, фан-техника янгиликларидан хабардор, мустақил фикрлай оладиган, ҳаётга дадиллик билан кириша оладиган, тадбиркор, маънавий жиҳатдан баркамол қилиб вояга етказиш долзарб вазифалардан ҳисобланади. Бу эса, аввало, педагогика фанини, таълим-тарбия тизимини замонавий технологиялар асосида такомиллаштиришни тақозо этади. Бу муаммони ҳал этишда Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» муҳим ўрин тутди. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонунида (1997 й.) таълимнинг давлатимиз ижтимоий тараққиёти соҳасида устувор деб эълон қилиниши педагогика фани зиммасига жуда катта масъулиятли улуғвор вазифаларни юклади. Жуда бой илмий, маънавий, маданий, диний меросимизнинг қайта тикланиши уларни замон руҳи талаби билан уйғунлаштириб, фақат шахсий, миллий манфаат касб этиб қолмасдан, умумжаҳон маънавий, ижтимоий-иқтисодий тараққиётига улкан ҳисса қўшмоқда. Ўсиб келаётган ёш авлод ва уларнинг келажакда қандай касб-кор эгаллашларига қараб, республикамиз келажagini тасаввур қилса бўлади. Ёшлар фаолияти фаровон ҳаётимиз мезонидир. Шундай қилиб, педагогика таълим-тарбиянинг мақсад ва вазифалари, уларнинг мазмуни, методлари ҳамда ташкил этиш шакллари ҳақида маълумот берувчи фанга айланди. Демак, педагогика фани ўсиб келаётган ёш авлодни баркамол инсон қилиб тарбиялаш учун таълим-тарбиянинг мазмуни, умумий қонуниятлари ва амалга ошириш йўллари-ни ўргатувчи фандир [2, 23. с].

Педагогика (юнонча паидагогике бўлиб, паида - «бола» ва гогике -«етаклайман») ижтимоий тарбиянинг умумий қонуниятлари, муайян жамиятда ягона ижтимоий мақсадга мувофиқ ёёш авлодни тарбиялаш ҳамда унга таълим беришнинг моҳияти ва муаммоларини ўрганадиган фан.

Педагогика ижтимоий фанлар тизимига кирувчи фан саналиб, ёёш авлод ҳамда катталарни миллий истиқлол ғоялари асосида тарбиялаш, унга таълим бериш муаммоларини ўрганади.

Педагогика - таълим ва тарбия жараёнини яхлитликда ўрганадиган фан соҳаси. Педагогика фани шахсни ривожлантиришнинг икки муҳим жиҳати – уни ўқитиш ва тарбиялашга асосий эътиборни қаратганлиги боис дидактика (таълим назарияси) ва тарбия назарияси фанининг муҳим таркибий қисмлари ҳисобланади.

Дидактика (таълим назарияси, юнонча дидактикос «ўргатувчи», дидаско «ўрганувчи») таълимнинг назарий жиҳатлари, таълим жараёнининг моҳияти, қонун ва қонуниятлари, тамойиллари, ўқитувчи ва ўқитувчи фаолияти, таълимнинг мақсади, мазмуни, шакл, метод, воситалари, натижаси, таълим жараёнини такомиллаштириш йўллари каби масалаларни тадқиқ этади. Тарбия назарияси педагогиканинг муҳим таркибий қисмларидан бири бўлиб, тарбия жараёнининг мазмуни, тарбия турлари, шакл, метод, восита ва усуллари, уни ташкил этиш масалаларини ўрганади. Ижтимоий тарбия фуқаролик, ақлий, ахлоқий, жисмоний, меҳнат, эстетик, ҳуқуқий, иқтисодий, экологик тарбия каби йўналишларда ташкил этилади. Педагогика фанининг объекти - яхлит педагогик жараён. Педагогика фанининг предмети - таълим-тарбия жараёни, мазмуни, қонуниятлари, тамойиллари, шакл, метод ва воситалари. [3, 45. с].

Педагогика фанининг объекти - яхлит педагогик жараён. Педагогика фанининг предмети - таълим-тарбия жараёни, мазмуни, қонуниятлари, тамойиллари, шакл, метод ва воситалари.

Педагогика фанининг вазифалари. Педагогика фани шахсни шакллантиришдек ижтимоий буюртмани бажариш асосида жамият тараққиётини таъминлашга алоҳида ҳисса қўшади. Педагогика фанининг мақсади ва вазифаларининг белгиланишида ижтимоий муносабатлар мазмуни, давлат ва жамият ривожланиш стратегияси, унинг ҳаётида етакчи ўрин тутувчи ғоялар моҳияти муҳим аҳамиятга эга. Ўзбекистон Республикасида демократик, инсонпарвар ҳамда ҳуқуқий жамиятни барпо этиш шароитида мазкур фан юксак маънавий ва ахлоқий талабларга жавоб берувчи юқори малакали кадрларни тарбиялаш тизимини ишлаб чиқиш, илғор хорижий тажрибалар асосида таълим ва тарбия назариясини ривожлантириш вазифасини ҳал этади. Мазкур жараёнда қуйидаги вазифаларни бажаришга эътибор қаратилади:

Педагогика фанининг асосий категориялари. Бизга яхши маълумки, ҳар бир фан ўзининг таянч тушунчалари, қонуниятлари, тамойиллари, қоидаларитизимига эга. Айнан мана шу ҳолат унинг фан сифатида эътироф этилишини кафолатлайди. Фаннинг моҳиятини очиб берувчи энг муҳим, асосий тушунча категория деб аталади. Педагогика фанининг асосий категориялари шахс камолотини таъминлаш, таълим ва тарбия самарадорлигига эришишга қаратилган жараёнларнинг умумий моҳиятини ёритади. Энг муҳим категориялар сирасига қуйидагилар киради: шахс, тарбия, таълим (ўқитиш,

ўқиш), билим, кўникма, малака, компетенция, маълумот, шакллантириш, ривожлантириш. [4, 36. с].

Педагогика фанини ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан пухта ўрганиш лозим. Таълим-тарбиядан кўзланган мақсадни англаш ва ушбу тизимда янги билимлар бериш болаларни тўғри тарбиялаш шартдир. Бунда тарбиячининг беғараз меҳнати, болаларни севиши ва уларга жон фидо айлаши тарбия самарадорлигини таъминлайди. Бироқ, ижтимоий жараёнда тўпланган тажрибалар тарбия мазмунини ташкил этса-да, уларнинг ҳаммасини ёш авлодга ўргатишнинг имконияти йўқ. Фақат халқ таълими тизимида кирувчи бўғинлар орқали орттирилган тажрибанинг муайян қисмини қамраб олиш мумкин. Табиийки, барча хилдаги тажриба шакллари ҳам тарбия мазмунини ташкил этавермайди. Чунки:

- биринчидан, педагогика, хусусан, ўзбек халқ педагогикаси тараққиётида жуда мураккаб бўлган томонлар (ҳатто бу мураккабликнинг номаълум қисмлари) мавжудки, уларни ёшлар дафъатан ўзлаштира олмайдилар. Масалан, Шарқ фалсафаси ёки мутафаккирларимизнинг маънавий меросини фалсафа, табиий ва гуманитар фанлар, диний манбалардан яхши хабардор бўла олмаганлигимиз сабабли ўрганишимиз қийин кечади;

- иккинчидан, тарбияланувчиларнинг ёш хусусиятларига кўра ва ҳам методик, ҳам моддий асоснинг етишмаслиги сабабли тўпланган тажрибаларнинг ҳаммасини олиш имконияти йўқ ва ҳоказо. [4, 36. с].

Педагогика фанига тавсиф берилганда, «таълим», «тарбия» ҳамда «маълумот» деган сўзларни қўлладик. Бу сўзлар ўзаро боғланган бўлиб, бир-бирини тўлдиради. Уларни педагогиканинг асосий категория-тушунчалари деб номлаймиз. Булардан ташқари, «ўқувчи», «ўқитувчи», «метод», «интизом», «жамоа», «ирсият», «муҳит», «директор» ва ҳоказо каби тушунча-номлар мавжудки, бу ҳақида мавзулар юзасидан фикр юритилганда алоҳида тўхталамиз. Маълумки, тарбия тушунчаси ўсиб келаётган авлодда ҳосил қилинган билимлар асосида ақлий камолот - дунёқарашни, инсоний эътиқод, бурч ва масъулиятни, жамиятимиз кишиларига хос бўлган ахлоқий фазилатларни яратишдаги мақсадни ифодалайди. Тарбия деб тарбиячи ўзи хоҳлаган сифатларни тарбияланувчилар онгига сингдириш учун уларнинг руҳиятига маълум мақсадга кўра тизимли таъсир кўрсатишига айтилади. Тарбия бола туғилгандан бошлаб умрининг охиригача давом этадиган жараёндир. Шу туфайли тарбия сўзи кўп вақтларда таълим, маълумот жараёнларига кирадиган ишларнинг мазмунини ҳам англатади. Тарбия таълим ва маълумот натижаларини ўзида акс эттиради. Таълим махсус тайёрланган кишилар раҳбарлигида ўтказиладиган, ўқувчиларни билим, кўникма ва малакалар билан қуроллантирадиган, билим, қобилиятларини ўстирадиган, уларнинг дунёқарашини таркиб топтирадиган жараёндир. Агар тарбия бола туғилганидан бошлаб умрининг охиригача оилада, мактабда ва жамоатчилик таъсирида шаклланса, камол топса, таълим чегараланган (масалан, синф хонаси, лаборатория, кабинетларда) жойда ташкил этилади. Ўқитувчи-тарбиячи раҳбарлигида муайян белгиланган вақтда олиб борилади. [4, 36. с].

Шахс - психологик жиҳатдан тараққий этган, шахсий хусусиятлар ва хатти-ҳаракатлари билан бошқалардан ажралиб турувчи, муайян хулқ-атвор ва дунёқарашга эга бўлган жамият аъзоси.

Тарбия - муайян, аниқ мақсад ҳамда ижтимоий-тарихий тажриба асосида ёш авлодни ҳар томонлама ўстириш, унинг онги, хулқ-атвори ва дунёқараши-ни таркиб топтириш жараёни. Педагогиканинг асоси категориялари:

Таълим - ўқувчиларни назарий билим, амалий кўникма ва малакалар билан қуроллантириш, компетентликни таркиб топтириш, уларнинг билиш қобилиятларини ўстириш ва дунёқарашларини шакллантиришга йўналтирилган жараён.

Билим - шахснинг онгида тушунчалар, умумлашмалар, маълум образлар кўринишида акс этувчи борлиқ ҳақидаги тизимлаштирилган илмий маълумотлар мажмуи.

Кўникма - шахснинг муайян фаолиятни ташкил эта олиш лаёқати.

Малака - муайян ҳаракат ёки фаолиятни бажаришнинг автоматлаштирилган шакли.

Компетенция - эгалланган билим, кўникма ва малакаларни кундалик ва касбий фаолиятда қўллай олиш қобилияти.

Маълумот - таълим-тарбия натижасида ўзлаштирилган ва тизимлаштирилган билим, ҳосил қилинган кўникма ва малакалар ҳамда таркиб топган дунёқараш мажмуи.

Шакллантириш - шахсда барқарор хусусият ва сифатларни белгиланган талаб ва меъёрлар асосида таркиб топтириш жараёни.

Ривожланиш - шахснинг физиологик ва интеллектуал ўсишида намоён бўладиган миқдор ва сифат ўзгаришлар моҳиятини ифода этувчи мураккаб жараён.

Хулоса қилиб айтганда, шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, педагогик жараён илмий-ғоявий бўшлиқ, ноаниқликка асослана олмайди. Педагогиканинг илмий-ғоявий асослари қанчалик пухта, ҳаётий бўлса, таълим-тарбия ишлари самарадорлиги шунчалик юқори, ишончли бўлади. Ижтимоий ҳаёт тажрибасининг кўрсатишича, агар инсон ўз шахсий манфаатини кўзлаб ўқиса, ўрганса, ўз устида тинмай қунт билан шуғулланса, у олий маълумот олиши, ҳатто олимпикка даъвогарлик қилиши мумкин. Лекин ҳақиқий мукаммал камолот эгаси бўлиши учун у таълим ва маълумотдан ташқари, юксак инсоний фазилатлар асосида тарбияланган бўлиши шарт. Ана шу фазилатларга эга бўлган одамни тарбия кўрган одам дейилади.

Фойдаланган адабиётлар рўйхати

1.Nodirovna, Khushnazarova Mamura. "THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF TRAINING OF MANAGEMENT PERSONNEL IN THE PROCESS OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.04 (2022): 171-177.

2.Akbarovna, Abdullajonova Shaxnoza. "INCLUSIVE EDUCATION AND ITS ESSENCE." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.01 (2022): 248-254.

3.Adxam, Z. (2021). Педагогические факторы формирования чувства Родины на основе национальных и общечеловеческих ценностей у учащихся начальной школы. *Среднеевропейский научный вестник*, 17, 284-286. <https://doi.org/10.47494/mesb.2021.17.814>

4.Najmiddinova, Rahimova Feruza. "PEDAGOGICAL CONDITIONS OF IMPROVEMENT OF SOCIAL PEDAGOGICAL ACTIVITY OF STUDENTS ON THE BASIS OF MULTIMEDIA TOOLS." INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.07 (2022): 108-112.

5.Erkinova, Yuldasheva Malohat. "DEVELOPMENT OF THE COGNITIVE ACTIVITY OF FUTURE TEACHERS IN INNOVATIVE EDUCATIONAL CONDITIONS AS A SOCIAL PEDAGOGICAL NECESSITY." INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.04 (2022): 196-199

6.Abduhafizova, Melikuziyeva Mavluda, and Yigitaliev Mirzoxid. "WAYS TO INCREASE THE LEGAL KNOWLEDGE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS." *Web of Scientist: International Scientific Research Journal* 3.02 (2022): 124-130.

7.Ключев, Роман Владимирович, et al. «ИССЛЕДОВАНИЕ И АНАЛИЗ ПОКАЗАТЕЛЕЙ НАДЕЖНОСТИ ОТДЕЛЬНЫХ СТРУКТУРНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ ЦИФРОВЫХ ПОДСТАНЦИЙ.» Вести высших учебных заведений Черноземья 1 (2021): 68-79.

8.Umarova, M. H. "Ethnic Related Toponyms of The Population in Surkhandarya Region."

9.Nargiza, Yunusalieva. "SOCIAL AND MORAL EDUCATION OF STUDENTS AND DEVELOPMENT OF VALUES." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.1 (2022): 300-305.

10.Ксамидова, Мамаюсупова Ирода. «ОСНОВНЫЕ КРИТЕРИИ ДЛЯ РАЗРАБОТКИ ПРОГРАММ ОБУЧЕНИЯ КОНФЛИКТОЛОГИИ». *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ НАУК И МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ* ISSN: 2277-3630 Импакт-фактор: 7.429 11.06 (2022): 181-184.

11.Мриксаитова С., Ерматова Ш. и Ходжаева Н. «Обучение студентов творческому мышлению посредством самостоятельного обучения в высших учебных заведениях является насущной проблемой». *Евро-Азиатские конференции*. Том 3. № 1. 2021.

12.Зокиров М. А. ЎҚУВЧИЛАРДА ИЖТИМОЙИЙ ФАОЛЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕРЦЕПТИВ АСОСЛАРИ //Science and innovation. - 2022. - Т. 1. - №. В3. - С. 659-666.